

NR. 2
November 2008

LA stå!

NYHETSREVY OM LOKAL AGENDA 21 - UTGITT AV RIKSANTIKVAREN

**Tema
Kulturminneåret 2009**

Redaksjon:

Informasjonsseksjonen,
Riksantikvaren

Fotoredaksjon:

Fototeamet, Riksantikvaren

Grafisk Produksjon:

DMT kommunikasjon AS
Opplag: 4 000

Hevender kan rettes til:

Riksantikvaren
Dronningensgate 13
Postboks 8196 Dep.
0034 Oslo

Tlf: 22 94 04 00

Faks: 22 94 04 04

E-post: postmottak@ra.no

www.riksantikvaren.no

FORSIDEBILDET:

*Trapp fra Halléngården i
Thorvald Meyersgate 59,
Oslo. Eiendommen ble fredet
10. juli 2008.*

Foto: Morten Stige

©Riksantikvaren

INNHold

Med oppvekst et steinkast fra Norgeshistoriens viktigste begivenheter	s. 4
Kulturminneåret 2009 – Et godt år med et godt budsjett	s. 6
Vantrau, melkerampe, pølsebu... ..	s. 7
Riksantikvarens aktiviteter i Kulturminneåret	s. 8
Askeladden i publikumsutgåve	s. 11
Kulturminneløypa	s. 12
Fordums kraft – nytt liv	s. 14
Vend blikket mot nord	s. 15
Kulturminneåret i Møre og Romsdal	s. 16
Totalt 3,2 millioner til Kulturminneåret 2009 i Oppland	s. 18
Skilting og skjøtsel av kulturminner i Akershus fylke	s. 20
Fortidsminneforeningen i Kulturminneåret	s. 22
Å spille stavkirker – Rikskonsertenes stavkirketurné	s. 23
Tilgjengelighet til kulturminner – tre vinnere av fotokonkurransen	s. 24

Dagliglivets kulturminner Riksantikvaren og Kulturminneåret 2009

Høsten er her og Kulturminneåret nærmer seg med stormskritt. Denne gangen skal det frivillige Norge og Norges kulturvernforbund dra det tyngste lasset, og de er kommet godt i gang!

Det er heller ikke til å stikke under en stol at det var de frivillige organisasjonene som også i Kulturminneåret 1997 skapte mest blest og oppmerksomhet. De mobiliserte og gjennomførte en særdeles vellykket stafett med tilknyttete aktiviteter.

Andre viktige deltakere i Kulturminneåret 1997 var alle fylkes- og kommunekontakter som gjorde en fabelaktig jobb som støttespillere og organisatorer. Det at så mange fylker og kommuner også i år har oppnevnt kontaktpersoner, tyder på at de ser det som en viktig og inspirerende oppgave å drive kulturminnevern lokalt.

Som et ledd i oppstarten til Kulturminneåret 2009 har vi tatt en titt på hvordan det egentlig gikk med kommunenes utvalgte kulturminner fra 1997. Vi kan innrømme nå at vi var litt redde for hva vi ville finne! All skepsis ble imidlertid gjort til skamme, status og tilstand på noen eksempler vil vi presentere på nettet ved årets åpning, men resultatet kan vi røpe: Nærmere 87 % av de valgte kulturminnene fikk et forlenget liv gjennom innsatsen i 1997 og lever i beste velgående.

Det som nå skjer i fylkene og kommunene er imponerende. Oppland fylkeskommune har satt av 3,2 millioner til tiltak i Kulturminneåret, Møre og Romsdal har lenge hatt egen nettside og arrangert folkemøter og andre fylker og kommuner lager offensive program både med tanke på kvantitet og kvalitet.

Miljøverndepartementet og Kultur- og kirke departementet har denne gangen satt av rundt 16 millioner kroner til Kulturminneåret, og det er flott. Størstedelen av disse pengene vil bli kanalisert til aktiviteter i kommunene gjennom Kulturvernforbundet, så det er sikkert mulig for de fleste til å delta både i planlegging og gjennomføring av aktiviteter.

Hva vi kommer til å gjøre, kan dere lese mer om lenger bak i La Stå! Vi planlegger å øke innsatsen på en del av våre vanlige arbeidsområder, men vil også sette i gang helt nye ting og lage markeringer rundt dette. Da håper vi å se riktig mange av dere.

Dessuten tror vi at temaet *dagliglivets kulturminner* kan hjelpe oss til å se på flere av våre ordinære oppgaver med et litt nytt blikk, og at dette klarsynet vil vare. Det som var dagligdags og hverdagslig for oss, er blitt viktige kulturminner for neste generasjon. Ikke rart at vi blir spurt om det levde dinosaurer da vi var unge!

Godt år, og lykke til!

Nils Marstein
riksantikvar

– Med oppvekst et steinkast fra Norgeshistoriens viktigste begivenheter!

Foto: Bjørn H. Svedal

Med oppvekst i Levanger "et steinkast" fra Stiklestad, har stedets begivenhetsrike historie og tilhørende kulturminner vært en del av statssekretær Heidi Sørensens tidligere omgivelser.

– Det er klart man får et forhold til historien når en er omgitt av gravhauger, sentrale gårder, flotte kirker og religiøse knutepunkter, forklarer hun. – Så dagliglivets kulturminner er mange og kjære for meg. Et funn av en jernutvinningsovn i nærheten av hjemmet mitt, og bare en mil fra Stiklestad, gjorde at vi fikk

et forhold til historien også før vikingtiden, nemlig romertiden. Det var nesten ufattelig for oss at det hadde bodd mennesker i bygda før vikingtiden! Det er vanskelig å tenke seg en så fjern fortid.

Slik er Heidi Sørensens refleksjoner når hun får utfordringen fra La Stå! – om å fortelle om "sine" kulturminner, og hva de har betydd for henne gjennom oppveksten.

Jeg er glad for at man *nesten* har sluttet å rive den fantastiske trehusbebyggelsen i Levanger, fortsetter Heidi. – Den er fra forrige århundreskifte, og Levanger er den eneste byen i Nord-Trøndelag med et bevart sentrum fra denne tiden, og dette er samtidig en av de få helhetlige bebyggelsene i Norge fra den korte bygningsperioden mellom bygningslovgivningen og murtvangsloven. Siden midten på 1980-tallet har det vært en bevisst satsing på bevaring og restaurering av trehusbebyggelsen, og her har man klart å bevare preget fra forrige århundre forholdsvis intakt. Og det er veldig bra.

–Vi gjorde faktisk et nummer av dette i vår russeavis – en "før- og ettersak" i forbindelse med riving. Bevisstheten var ikke så stor når det gjaldt bevaring på den tiden, og det føles som om vi som kjempet for dette har "hanket inn" en seier.

–Gjennom middelalderen vokste Levanger fram som et handels- og kirkested og ble knutepunkt for handelen mellom Trondheim, Nordland, Innherred og Sverige. Dette ga rikdom og makt, noe både profane og sakrale bygg vitner om.

–Men jeg har også med meg historien om det slitsomme og fattige livet

Foto: Cornelis Horn Evensen@Riksantikvaren

Fra trehusbebyggelsen i Levanger.

på setrer og smågårder utenfor bykjernen, fortsetter hun. –"Alle" i Levanger har hørt historien om Rug - Anders, som levde først på 1800-tallet og bodde med familien sin inne i Reinsjølia. Mannen var uvanlig sterk – en "rugg". Han veddet en gang på at han kunne bære en sekk med korn fra Levanger og inn til bostedet sitt. For dette skulle han få beholde kornet – som var svært dyrebart, da dette var i hungersårene omkring Napoleonskrigene. Men da han hadde strevd seg opp på vollen, satte han seg på en stein for å puste på. Der sovnet han og frøs i hjel. Det ga navnet til "Rugg-Andersvola", og navnet lever den dag i dag.

–Så kan jeg vel si at jeg fortsatte min kamp for bygningsvernet som husokkupant i Krusesgate i Oslo, forteller hun. –Dette var slutten av 1980 - tallet og målsettingen var å redde to verneverdige sveitservillaer. En kald fornøyelse, men som også ble kronet med seier til syvende og sist. I dag står bygningene der og er sikret for overskuelig framtid.

–På grunn av familien har jeg et spesielt forhold til norsk jernbanehistorie. Vi kan feire 100 år med

Bergensbanen i 2009, noe som egner seg som et utgangspunkt for å se på en rekke interessante sider og problemstillinger ved temaet "Dagliglivets kulturminner" i Kulturminneåret, fortsetter hun. –Jeg har i det hele tatt en beundring og respekt for hva som har skjedd med Norge på veien til en industrialisasjon, og hvordan dette formet de tekniske og industrielle kulturminnene. Tenk på hva som har skjedd gjennom industrialiseringen og moderniseringen av Norge – og tenk hvilke kulturminner som er skapt gjennom ulike anlegg og praktbygg.

–Min morfar var snekker, forteller Heidi, –og det har også gitt en respekt for håndverksfag. Riksantikvaren bruker et begrep jeg synes er veldig fint, og det er "håndbåren kunnskap". Vi må satse på håndverksfaget, slik at tradisjoner og kunnskap ikke går tapt. Jeg håper Kunnskapsdepartementet tar ansvaret for dette!

- Tror du vi vil få et annerledes Kulturminneår i 2009 – nå som de frivillige organisasjonene er hovedarrangører?

–Jeg vet at de frivillige organisasjonene er i stand til å frembringe et stort engasjement med mye entusiasme. Med det kontaktnettet og den bredden de frivillige organisasjonene representerer, er jeg overbevist om at de vil gjøre dette året til et kulturminneår som fører til interesse og engasjement langt utover 2009.

Det at de sitter i førersetet, vil gi en inspirasjon til medlemsmassen, og slik jeg kjenner organisasjons-Norge er det god plass for å skape arenaer og gode møteplasser.

Jeg tror det er viktig at lederskapet holdes utenfor byråkratiet, der kanskje ikke spontaniteten er så fremtredende.

Hvordan kan ulike departementer og sektorer dra sammen for å få størst mulig effekt?

- De ulike departementene må ta ansvar for markeringer på sine egne områder, og statsrådene vil være med på å markere året. Dette bør gå fint når alle tar ansvaret for sine sektorer. Jeg håper mange departementer og statsråder blir med, og vi merker en stor interesse fra mange i forarbeidet.

I forbindelse med

Miljøverndepartementets egen verneplan har man funnet ut at det ligger mange verneverdige bygninger i statlig sikrede friluftsområder. Hvordan mener du disse best kan ivaretas, og kanskje bli viktige "fyr-tårn" i Kulturminneåret?

–Vi må se på dette og vi må finne gode samarbeidsmåter med Direktoratet for naturforvaltning på dette området. Det kan være en mulighet å overføre enkelte av bygningene til private, som for eksempel frivillige organisasjoner. Slik får vi kanskje til en hensiktsmessig bruk, og kan på den måten sikre at bygningene brukes og bevares. Vi arbeider med å finne gode løsninger på dette nå. Og det er helt klart at vi håper at noen av dem kan bli fyr-tårn i Kulturminneåret.

Av Lisbeth Dahl Lundgren,
Riksantikvaren

Kulturminneåret 2009

- Et godt år med et godt budsjett

Kulturminneåret 2009 begynner godt. Regjeringa trår til og øker budsjettet på kulturminneområdet med totalt 68 millioner kroner. I tillegg blir fondskapitalen til Norsk kulturminnefond økt med 200 millioner kroner til 1,2 milliarder.

Av Miljøverndepartementet, avdeling for kulturminneforvaltning

Den store satsinga er selvsagt Kulturminneåret. Totalt setter regjeringa av 16 millioner kroner neste år til arbeidet med Kulturminneåret – ti millioner over Miljøverndepartementets budsjett og seks millioner over budsjettet til Kultur- og kirkedepartementet. I tillegg bevilger Kultur- og kirkedepartementet ca. to millioner kroner ekstra til kulturminneformål i regi av Kulturrådet.

Fartøyvernet får 13 millioner kroner ekstra neste år – ti millioner til arbeidet med å sette i stand fartøy og tre millioner til fartøyvernsettene.

Arbeidet med å sette i stand de tekniske og industrielle kulturminnene er ekstra ressurskrevende og etterselepet har vokst. Dette vil regjeringa nå gjøre noe med og bevilger ni millioner kroner ekstra til dette arbeidet.

Tretten millioner kroner ekstra går til arbeidet med å forvalte den norske verdensarven. Det skal gå til nye tiltak. Av disse skal fem millioner brukes til arbeidet med å sette i stand Bryggen i Bergen, og en vesentlig del skal gå til å styrke forvaltningen av naturdelen i verdensarvområdene Vegaøyen, Geirangerfjorden og Nærøyfjorden.

Det gjøres et stort arbeid rundt i landet med å ta vare på de 90 ruinanleggene fra middelalderen og gjøre dem tilgjengelige for publikum. Dette arbeidet blir styrket med tre millioner kroner ekstra neste år.

Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet er særs vellykket. Gjennom de elleve pilotprosjektene får man tydelig fram hvordan kulturminner og kulturmiljø kan være ressurser i utviklingen av lokalsamfunn. Regjeringa er stolt over å ha satt i gang dette programmet og ønsker å vise det med å bevilge fem millioner kroner ekstra.

I det hele tatt ønsker hele regjeringa at Kulturminneåret 2009 skal bli en suksess, og viser det ved å øke budsjettet for 2009 betydelig.

Forvaltningen av naturdelen i utvalgte verdensarvområder skal styrkes. Her fra Geirangerfjorden.

Foto: Tore Heyland@Direktoratet for naturforvaltning

Vanntrau, melkerampe, pølsebu...

Kulturminneåret er en fin anledning til å sparke litt fra og formulere hva vi mener er viktig å ivareta.

Vi i Norge har tradisjon for å omtale våre omgivelser som en fellesverdi. De er et felles gode og et felles ansvar. Denne ideologien er selve grunnstammen i et norsk kulturminnevern. Like fullt ser vi av fredningslisten at ideologien til i dag, i liten grad er dokumentert og formidlet gjennom de kulturminner som er bygget opp for og av fellesskapet.

Fredninger

I 2006 ble det igangsatt en fredningsgjennomgang med målsetting om sluttføring av alle vedtaksfredninger fra perioden 1923-1979. Gjennomgangen har åpenbart mangler på fredningslisten hva gjelder kulturminner til bruk av fellesskapet i det offentlige rom. Vi er gode på bygninger, etter hvert også statlige, men hva med busskurene, byparkene og lekeplassene? Vanntrauene og melkerampene? De uasfalterte veiene? Neonreklamen? Dette er dagligdagse elementer vi passerer, og som vi kanskje ikke tenker over, eller som nettopp irriterer oss. Disse er med, eller har vært med på, å definere bevegelsesmønstret og bruken av det sosiale rom.

Alles og ingens

Fellesskapet er noe som eies og forbrukes av alle. Kombinasjonen av at det er alles, men også ingens, er dets fortrinn og kjernen av hva det vil si å være et offentlig rom. Samtidig gjør dette dem mer sårbare for utskifting og ødeleggelse. I tiårene 1970-1990 var uterommene et stadig tema for gjennomgang. Det ble utarbeidet byromsundersøkelser, stedsanalyser og miljøfargekart. Flertallet av undersøkelsene hadde en estetisk agenda der idealet har vært å finne frem til *en* identitet, *en* profil.

Samtidig erkjenner vi at det som gir identitet og som oppleves som verdifullt ikke alltid er det vakre. Og ting kan jo også ha ulik skjønnhetsgrad ut fra øyet som ser. Er det, med vår forskjellighet, mulig å finne frem til et dagliglivets kulturminne som mange vil kjenne seg igjen i? Vil det ikke i 2009, Kulturminneåret med temaet dagliglivets kulturminner, være viktig å fremheve nettopp disse?

Hoppbakke

Fellesskapet som ligger i å ha samme favorittpølsebu skal ikke undervurderes. Ei heller det å ha delt opplevelsen av en landskamp. Ofte er dette immaterielle verdier som sammen med bygningene, eller miljøene, har festet seg og blitt til et kulturminne. For mange av disse kulturminnene er toget allerede gått. Noen typer kulturminner er mer utsatt enn andre. Idretten, for eksempel, som stadig jager etter nye rekorder. Idretten er nostalgisk og med lang tradisjon for å gjemme på pokalene, men hva med idrettens bygde kulturminner? I oktober stupte Holmenkollens betonggigant. Hvordan er hoppporten dokumentert i det norske kulturminnevernet? Hvilke tekniske muligheter og fysis-

ke krav ligger bak utformingen av et slikt anlegg? I dag er nye fotballstadioner like smittsomme som høstens influensa. Alle skal ha. Hva skjer med de gamle? Hvilke verdier representerer de? Det gjelder ikke bare det organiserte friluftsliv. Hvordan dokumenterer vi Norge som tur- og matpakkenasjon?

Dagligliv

Både for å bedre representativiteten på fredningslisten, og for å verne fellesskapets verdier, har Riksantikvaren arbeidet med å finne frem til 12 representanter blant kulturminner som har en tydelig plass i våre fellesrom. Kulturminnene finnes på vei til jobben, skolen, eller på vei hjem fra byen. På fjellet eller ved båttopplaget. Det kan være stedet som samler de store folkemengder til idrettsfest, eller stedet i lysløypa der du stadig treffer naboen. Det har vært en målsetting å finne frem til kulturminner som fremstår som tydelige og samlende, med god geografisk spredning. Kulturminner som også er tilgjengelige for folk flest og dermed en del av mang en norsk hverdag. De er dagliglivets kulturminner.

Av Linda Veiby, Riksantikvaren

Et rom i parken – et mulig fredningsobjekt i Kulturminneåret?

Foto: Bård Langvågsmidlen@Riksantikvaren

Riksantikvarens aktiviteter i Kulturminneåret

Nils Marstein nevner i sin leder at rollen vi har i Kulturminneåret 2009 er ny for oss. Vi har fått en del spesifiserte oppgaver fra Miljøverndepartementet og midler til å gjennomføre noen egen-definerte satsinger som kort blir omtalt nedenfor.

Ellers vil vi bruke våre nettverk og møtesteder og lage markeringer rundt flere av våre pågående og avsluttede arbeider. Dette nummeret av La Stå! er et spesialnummer viet Kulturminneåret og et eksempel på bruk av en eksisterende arena. I tillegg har vi satt i gang et par store nye prosjekter som dere kan lese mer om i egne artikler. Det er bare å følge med, vi håper og tror at flere av våre oppgaver skal bli synlige neste år!

Fra Kulturminneåret 1997 til Kulturminneåret 2009

Foto: Birger Lindtøe@Riksantikvaren

Tørkestugu ved Skansarbru. Skjåk kommunes utvalgte kulturminne i 1997.

I siste kulturminneår valgte 425 kommuner sitt kulturminne enten gjennom folkeavstemming, gjennom fri-

villige organisasjoner og/eller ved politisk behandling. Det ble ikke gitt noen føringer for hvilke kulturminner som kunne velges, så spekteret ble svært bredt – alt fra arkeologiske kulturminner, bygninger, tekniske innretninger til tradisjonsinnsamlinger og vern av enkeltgjenstander. Kort sagt et utsnitt av vår kulturarv. Inntil nå har det ikke blitt gjort noen systematisk gjennomgang av hva som skjedde med disse kulturminnene etter at Kulturminneåret 1997 var over. Som en forløper til Kulturminneåret 2009 ble det bestemt å foreta en slik gjennomgang.

Av kommunenes 425 valgte kulturminner ble 87 % av prosjektene gjennomført, og kulturminnene lever fremdeles i beste velgående. Riksantikvaren planlegger å lage en nettutstilling på nyåret 2009, med fotoeksemplere fra alle fylker.

Pilegrimsleden

Prosjektet Pilegrimsleden ble satt i gang under forrige kulturminneår, i 1997. Det har vært varierende interesse for bruk og vedlikehold av leden opp gjennom årene. Den siste tiden er det imidlertid registrert økt interesse for vandringer mot et mål, og Pilegrimsleden blir vist fornyet oppmerksomhet. Pilegrimsleden har dessuten blitt et av verdiskapingsprogrammene til Riksantikvaren, hvor målet er at kulturminner og -miljøer skal være ressurser i utviklingen av lokalt næringsliv. Målet for Pilegrimsleden er at kvaliteten på skjøtsel og merking av traseen, samt informasjon om kulturminner langs leden, skal forbedres for å stimulere til økt bruk. I tillegg ønsker Riksantikvaren å forbedre kartene over leden som ligger på internett. De skal gjøres mer brukervennlige. Dette arbeidet er forsert for at kartene skal være tilgjengelige for brukerne i 2009.

Detalj fra pilegrimsleden.

Foto: Ragnhild Høe@Riksantikvaren

Minnefinnerne

Mange lærere gjennomfører aktiviteter knyttet til lokalhistorie og kulturminner.

Kunnskapsdepartementet har et eget undervisningsopplegg i samarbeid med Miljøverndepartementet, Nettverk for miljølære (www.miljolare.no), hvor kulturminner er en viktig del. I flere tilfeller tilbyr dessuten fylkene opplegg i tilknytning til Den kulturelle skolesekken som berører det samme temaet. Det som er gjennomgående for de forskjellige oppleggene, er at det er opp til ildsjeler og enkeltpersoner hva som blir gjort på den enkelte skole. Riksantikvaren ønsker å undersøke mulighetene til et tettere samarbeid mellom de

Foto: Åse Blitstad@Riksantikvaren

Aktiviteter knyttet til lokalhistorie og kulturminner kan være inspirerende for barn og ungdom.

aktuelle aktørene på feltet, og ønsker å bruke *Minnefinnerne* som døråpner i forhold til dette. *Minnefinnerne* ble født i Larvik, og er et undervisningsopplegg som gjennomføres i 7. klassetrinn. Hensikten er at elevene skal bli kjent med sin egen lokalhistorie gjennom oppsøkende virksomhet. *Minnefinnerne* har til nå bare ett "søskenbarn", nemlig på Hurum, men vi har som mål at familien skal øke. I 2008 gjennomfører Riksantikvaren et forprosjekt for dette sammen med Larvik museum.

Ut av skapet, opp av skuffen

Riksantikvaren har et enormt fotoarkiv med både historiske og nye bilder.

Disse fotoskattene har vi planer om å dele med andre i 2009.

Et av tiltakene vil være en kalender for 2009 med historiske fotografier av dagliglivets kulturminner. Kalenderen vil bli sendt til alle fylkesmenn, fylkeskommuner og kommuner. I tillegg vil vi lage en vandreutstilling av fotografiene vi bruker i kalenderen. Utstillingen vil bli åpnet i Riksantikvarens lokaler, men vil lånes ut til interesserte.

I tilknytning til Fredningsprosjektet (12 nye fredninger) ønsker vi å gjøre fotografiene av de nye fredningene tilgjengelige for presse og andre interesserte gjennom våre nettsider. Dette ønsker vi skal være en forberedelse til et permanent pressesenter med tilgjengelige bilder.

Riksantikvarens fotoarkiv er et skattkammer. Bildet viser barn som leker i Torshovparken, Oslo.

Foto: ©Riksantikvaren

Internasjonalt

Foto: Susan Barr@riksantikvaren

Benediktinerklosteret i byen Rajhrad, Tsjekkia.

Riksantikvaren har fått i oppdrag av Utenriksdepartementet å lage en praktbok for å vise hvordan EØS - midler har bidratt til konservering og restaurering av kulturminner i Europa.

Denne boka vil bli lansert av Utenriksdepartementet i april 2009. Norges innsats og bidrag i denne sammenheng skal også synliggjøres ved en rekke kulturarrangementer som har fått fellesnavnet "Kulturmøter 2009" (Connecting Communities).

Riksantikvaren har dessuten årelang erfaring fra arbeid med kulturminnevern i utviklingsland. En bok om samarbeidet med spesielt Zambia vil være klar til Kulturminneåret, og presenteres i eget arrangement. Kulturminnesamarbeidet med det sørlige Afrika gjennom "Africa 2009" vil bli vist gjennom en plakattstilling.

Riksantikvarens øvrige større satsinger

Urnes stavkirke vil være ferdig restaurert i 2009. Hvis det er mulig, ønsker vi å legge en markering av dette i tilknytning til Rikskonsertenes stavkirkeurné som er omtalt et annet sted i bladet. Markeringen vil skje i samarbeid med Fortidsminneforeningen, som er eier av stavkirken.

Et annet av de store prosjektene våre, ruinprosjektet, vil ha gjennomført konserveringen av Nes kirkeruin. Vi ønsker å lage en markering i samarbeid med kommunen.

Flere av verdiskapingsprogrammene utover Pilegrimsleden vil fokusere på dagliglivets kulturminner og lage egne markeringer i Kulturminneåret. Det er blant annet tenkt å bruke russiske håndverkere i forbindelse med verdiskapingsprogrammet i Hamningberg. Mer informasjon om verdiskapingsprogrammene og deres aktiviteter kan leses på Riksantikvarens nettsider (www.ra.no).

I forbindelse med handlingsplanen ønsker vi å være aktive deltakere i et tokt langs kysten med Gamle Oksøy som tilhører Bredalsholmen dokk- og fartøyvernseier. Det er planlagt et tokt langs kysten med

Foto: Arve Kjersterheim@riksantikvaren

Nes kirkeruin.

utgangspunkt i årets kystkulturkonferanse som vi gjennomfører i samarbeid med ABM-utvikling, Kystverket og Fiskeridirektoratet. Kystkulturkonferansen starter i mai i Fredrikstad.

Av Åse Bitustøl, Riksantikvaren

Åpningsarrangementet

Riksantikvaren sitter i den sentrale koordineringsgruppa for Kulturminneåret 2009. Denne gruppa har ansvar for å lage åpningsarrangementet i Trondheim 3. februar. Det er planlagt et storslaget arrangement sterkt knyttet til daglig- og arbeidsliv med innslag fra både frivillige og profesjonelle aktører. De to statsrådene vil være til stede på åpningsarrangementet, men i tillegg ønsker vi å invitere en person fra hvert

KULTURMINNEÅRET 2009

fylke som æresgjest. Det vil også være åpent for andre interesserte til å delta på hovedarrangementet. Alle Kulturminneårets oppnevnte kontaktpersoner i fylker og kommuner vil bli invitert til de to dagene åpningsarrangement vil vare. Den 4. februar vil det være et faglig seminar for kontaktpersonene.

Askeladden i publikumsutgåve

Kulturminnedatabasen Askeladden kjem no i publikumsversjon. Dette blir ein av Riksantikvarens store satsingar i Kulturminneåret 2009. Databasen skal lanserast innan september.

Det nye ved publikumsversjonen er at han rettar seg mot heilt nye brukarar. Opplysningane kjem frå dagens Askeladden, men blir tilrettelagt i forenkla form for breiare målgrupper, mellom anna skuleelevar og historielag. Publikum kan søkje i databasen og finne fram til kulturminne i heile Noreg. Databasen vil innehalde kart, satelltbilete, fotografi og teikningar, skildringar av kulturminna og forklaringar av omgrep. Publikum vil også få høve til å skrive inn sine egne kommentarar.

Kulturminnedatabasen Askeladden
Helleristingane i Alta.

blei oppretta av Riksantikvaren i 2004 som eit verktøy for kulturminneforvaltninga. Databasen inneheld opplysningar som alle typar freda kulturminne og kulturmiljø i Noreg og på Svalbard. Det inkluderer arkeologiske kulturminne, bygningar, tekniske anlegg og installasjonar, grøntanlegg samt kulturminne under vatn.

Askeladden består av ulike typar data som blir registrert i basen på ulike måtar. Vedtaksfreda kulturminne og anlegg blir lagt inn som ein del av fredingsprosessen. Når det gjeld arkeologiske kulturminne som er automatisk freda, blir desse lagt inn som følge av feltregistreringar. Askeladden er dermed i kontinuerleg utvikling, og det vil heile tida kome til nye arkeologiske kulturminne. Det at eit område ikkje gir treff i Askeladden, betyr ikkje nødvendigvis at det ikkje er noko der, men det reflekterer oftast registreringsstatus.

Askeladden er i dag passordbeskytta, med ei avgrensa målgruppe. Mange av opplysningane i databasen er det ulovleg å distribuere fritt på Internett, som eigaropplysningar. I ein fritt tilgjengeleg publikumsversjon av Askeladden vil alle slike opplysningar bli filtrerte bort, etter samråd med Datatilsynet. Interiørbilete frå private hus vil til dømes ikkje bli lagt ut.

Eit anna forhold som har hatt stor verdi for arbeidet med å førebu ei publikumsutgåve, er rydning av datainnhaldet. Det meste av materialet er kome frå eldre databasar, som har vore gjennom ein eller fleire konverteringar før det kom inn i Askeladden. Resultatet er at noko har gått skeis undervegs, og det har vore heilt nødvendig å gjennomgå materialet før det blir sloppe laus.

Av Evy Berg, Riksantikvaren

Kulturminneløypa

Blant Kulturminneårets mange små og store prosjekter, vil Kulturminneløypa være den nasjonale storsatsing. Over hele landet vil ulike aktører samarbeide om å lage et mangfold av kulturminneløyper som vil dokumentere, informere og spre engasjement om nye og gamle, materielle og immaterielle kulturminner.

Av Silja Selfors, prosjektmedarbeider, Kulturminneåret 2009

Kulturminneåret 2009 inviterer aktører over hele landet til å samarbeide om å utvikle et mangfold av kulturminneløyper, slik at publikum kan tilbys en rekke ulike turforslag fra kulturminne til kulturminne i hele Norge. Kulturminneløypene kan være lokale, regionale eller nasjonale og inkludere både materielle og immaterielle kulturminner fra både eldre og nyere historie. Kulturminneløypene skal knyttes opp mot temaet for året – *Dagliglivets kulturminner* – og kanskje kan de bidra til å synliggjøre en større bredde av kulturarven vår!

Temaet *Dagliglivets kulturminner* åpner opp for refleksjoner omkring det som omgir oss i hverdagen. Dagliglivets kulturminner er ofte

bruksgjenstander og de kjennetegnes ved at de forvandles raskt, gjerne i tett samband med utviklingen av ny teknologi. Kulturminneåret 2009 har som oppdrag å synliggjøre behovet for å kunne minnes disse tingene. I stedet for å betrakte teknologidrevete endringsprosesser i tingene som omgir oss, har vi valgt å gå motsatt vei og tar i bruk ny teknologi for å fange inn løpske minner til varig glede. Gjennom utviklingen av digitale verktøy for dokumentasjon av lyd, bilde, tekst og film bidrar vi til at nettopp ny teknologi brukes til å bevare og dokumentere.

Oppdag et kulturminne!

På Kulturminneårets nettside vil man etter hvert finne turforslag, kart og informasjon om hvert kulturminne i de forskjellige kulturminneløypene. Praktisk informasjon om åpningstider, arrangementer og annet skal også finnes. Kanskje tar du i bruk nettstedet for å planlegge en ettermiddagstur, en helgetur eller kanskje til å planlegge sommerferien? Noen løyper vil fungere til fots eller sykkel, mens andre kanskje vil kreve forflytning med bil, tog eller båt.

Visjonen er at publikum skal benytte kartressurser for å lage løyper som møter deres interesser. Ved for eksempel å søke på *Industriminne*, skal de kunne sette sammen en kulturminneløype av ulik størrelse og varighet med besøk på industrim-

inner i ulike regioner. Alle som benytter seg av en slik kulturminneløype vil få et klippekort og ett klipp for hvert sted som besøkes. Fullt klippekort gir premiering! Og kanskje vet du noe om akkurat dette kulturminnet som ingen andre vet? Da oppfordres du til å dele kunnskapen din på www.kulturminneaaaret2009.no.

Dokumentasjon

Løypene skal gi nye kunnskaper og bidra til dokumentasjon av kulturminnene. Rammeverket rundt prosjektet vil være et omfattende nettsted, der fortellinger om og bilder av kulturminner kan kartfestes og gjøres tilgjengelig i forhold til ulike søke kategorier (geografisk, tematisk etc). Det blir mulighet til å legge ut dokumentasjon i form av foto, lyd-filer og filmsnutter. Dette kartet vil etter hvert omfatte en mengde kulturminner og vil bli et viktig bidrag til utviklingen av en digital infrastruktur i kulturminnesektoren. Dette skal bli en ressursbank for produksjon og distribusjon av fortellinger knyttet til kulturminner for hele landet. Tjenesten skal være enkel å ta i bruk og innholdet skal lett kunne brukes videre, distribueres og skreddersys lokale behov. Viktig for Kulturminneåret 2009 er at kulturminner som er kartfestet digitalt også bør merkes fysisk.

De tekniske løsningene for prosjek-

tet utvikles i samarbeid med ABM-utvikling og Kulturnett.no. Og utviklingen av publiseringsverktøyet for *Kulturminneløypa* er godt i gang. Den første prototypen på verktøyet ble testet allerede i september. I oktober vil Kulturminneåret 2009 og ABM-utvikling i samarbeid arrangere et seminar for fylkeskontakter og kontakter i Norges kulturvernforbunds medlemsorganisasjoner, der verktøyet blir presentert og testet. Samtidig arbeider sekretariatet med å etablere 10-15 pilotprosjekter, som både kan være med i testing av verktøy og som kan fungere som eksempler når den digitale løsningen lanseres på nettet. Pilotprosjektene vil også bli presentert på åpningen av Kulturminneåret 3. februar 2009.

Prosjektets egen nettside skal være oppe i løpet av seinhøsten, og fra da blir det mulig å registrere løyper.

Nye samarbeidspartnere?

Enten man arbeider med kulturminner i en kommune, en fylkeskommune eller i en organisasjon, vil det å lage en kulturminneløype kunne gi muligheter til å vise fram sitt arbeid på en ny måte, spre kunnskaper og knytte nye kontakter. Å skape nye samarbeidsallianser innen kulturminnevernet er en viktig målsetting for Kulturminneåret 2009. Derfor oppfordrer vi til at flere aktører går sammen for å lage løypene. Ulike aktører har ulike

kunnskaper og interesser som kan gi nye perspektiver. Ei kulturminneløype utviklet i samarbeid mellom for eksempel museer, slektsforskere, lokalhistorikere, fartøyvernere og fyrhistorikere vil kunne gi ulike innfallsvinkler til samme miljø. Hva kan husflidslaget tilføre? Kanskje har Norsk Folkeminnelag fortellerstoff fra det samme området? Interessen er stor for god fortellerkunst, publikum ser at fortellingene skaper sammenheng og mening. I arbeidet med å lage arrangementer kan det være det lille ekstra fra en god forteller som skal til for å løfte minnemarkeringene til noe som huskes i seg selv. Sjekk ut Fortellerforums ønske om å samarbeide i anledning Kulturminneåret 2009 på våre sider.

I løpet av høsten vil det finnes en veileder til hvordan slike kulturminneløyper kan planlegges og registreres. Det er også mulig å ta kontakt med fylkes- eller kommunekontakten for å høre hvilke planer som finnes for Kulturminneåret i din region. Liste over kontaktpersonene finne på våre nettsider. Kanskje finnes det andre som også planlegger kulturminneløyper og er på jakt etter samarbeidspartnere!

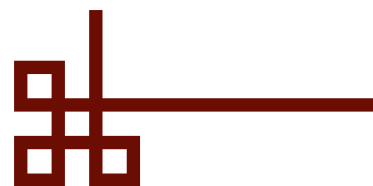
For ideer til kulturminner som kan være aktuelle for en løype i ditt område, kan dere også ta kontakt med dagny.stuedahl@kulturvern.no 99 72 81 56.

Nye muligheter?

Kulturminneløypa skal gi organisasjoner som arbeider med kulturminnevern et nytt redskap til å skape engasjement og spre kunnskap om egen organisasjon og til å synliggjøre det viktige arbeidet som gjøres. Vi håper Kulturminneløypene kan bidra til å berøre og skape nysgjerrighet – og at flere får mulighet til å ta del i, og få kunnskap om mangfoldet av kulturminnene som omgir oss!

Mer om *Kulturminneløypa* og andre prosjekter i Kulturminneåret 2009 finner du på:

www.kulturminneareet2009.no

KULTURMINNEÅRET 2009

Norges lange kystlinje gir gode muligheter til kulturminneløyper.

Foto: Riksantikvaren og Miljøverndepartementet

Fordums kraft – nytt liv

Industriminne i møte med vår tid

KULTURMINNEÅRET 2009

Gjennom kunst- og dokumentasjonsprosjektet *Fordums kraft - nytt liv, industriminne i møte med vår tid*, vil Kulturminneåret 2009 sette søkelys på noen av våre flotte industrianlegg. Ved å invitere kunstnere til å hente inspirasjon fra disse, vil vi åpne for nye blikk på industriminne og -historie.

Av Sidsel Hindal, prosjektleder, Kulturminneåret 2009

Utgangspunktet for dette prosjektet var et ønske fra Miljøverndepartementet og Kultur- og kirkedeparte-

Foto: Bård Løken@Kulturminneåret2009

Sjølingstad Uldvarefabrikk, Lindesnes.

mentet om at industriminne skulle løftes fram i Kulturminneåret 2009.

Den anerkjente fotografen Bård Løken er allerede i gang og har brukt fotografens blikk på de ti nasjonale anleggene.

- Fetsund Lenser (Fetsund)
- Sjølingstad Uldvarefabrikk (Lindesnes)
- Klevfos Cellulose- & papirfabrikk (Løten)
- Næs Jernverksmuseum (Tvedestrand)
- Norsk Vassdrags- og Industristadmuseum (Tyssedal)
- Norsk Fiskeriindustrimuseum / Neptun sildeoljefabrikk (Melbu)
- Spillum Dampsag & Høvleri (Namsos)
- Museumssenteret i Salhus (Bergen)
- Follidal Gruver (Folldal)
- Kistefos-Museet (Jevnaker)

Hans bilder vil bli stilt ut på Rådhusplassen i Oslo i juli-august 2009. Kulturminneåret 2009 og deltakerne arbeider med å trekke inn andre kunstformer og flere miljøer i prosjektet.

Nærmere informasjon om utviklingen i prosjektet nasjonalt og lokalt vil legges ut på våre nettsider www.kulturminneareet2009.no.

Fra Museumssenteret i Salhus, Bergen.

Foto: Bård Løken@Kulturminneåret2009

Vend blikket mot nord

I Nordens Paris debatteres det for tiden om byens manglende skjønnhet og fasader som mister sin glød. Men leter man, er det mulig å finne frem til perler og gjemte skatter, både i og utenfor byen og ikke minst i arkivenes skattkammer. Kulturminneåret er en gyllen mulighet til å skape aktivitet og videre debatt omkring fortellingene og sporene fra fortida.

Av Gro Agnethe Stokke, kulturvern-rådgiver, Tromsø kommune

Noen minner vekker sterkere følelser enn andre ved at det knytter seg dramatiske historier eller opplevelser til disse. I Tromsø kommune jobbes det med et omfattende prosjekt med registrering av kulturminner fra vår nære historie. I samarbeid med Tromsø Forsvarsmuseum er det satt i gang et arbeid med å registrere krigsminner fra tiden 1940-45. Disse minnene er det mange av i Tromsø, og det er en fare for at de blir ødelagt eller borte om man ikke setter i gang en slik registrering. Et mål med prosjektet er å

Fasaderekke fra Bryggene i Tromsø.

kartfeste krigsminnene på interaktive kart som etter hvert kan fungere som både temakart i planprosesser og ikke minst som et historiefortellende redskap. Dette kan brukes av både kommunens befolkning, tilreisende og i skolesammenheng.

Fortidas fasader

Den gamle trehusbyen Tromsø er nasjonalt et viktig kulturminne. Mange er opptatt av byens fasader og husenes historie. Når det gjelder bevaring av enkeltbygninger og bygningsmiljøer, er det et stort behov for å gjøre tilgangen til tegningsarkiver og fotografisk dokumentasjon knyttet direkte til gateadresser eller gårds- og bruksnummer enklere. Gamle kart, flyfoto og andre arkivalier er viktige ressurser for å kunne lage temakart. På disse kan man søke direkte på byggeår, arkitekt, entreprenør eller eier. Tromsø kommune er i planleggingsfasen når det gjelder digitalisering av den eldste delen av arkivene. I byarkivet finnes mye spennende materiale, og noe av dette kan kanskje stilles ut i Rådhusets bytorg eller i Tromsø bibliotek i løpet av Kulturminneåret.

Steder og navn

Innsamling av samiske stedsnavn er

Foto: Katarzyna Dominiczak

Seidi: Naust på Suorttogáddi/Stordalstrand, i sjøsamisk område på vestsiden av Moskavuotna/Sørfjorden. I bakgrunnen til venstre, Sieidi, kjent også som hellig fjell.

avgjørende før de blir helt borte fra kart og minne. I Ullsfjord ligger Moskavuona Sámi giellaguovddáš / Samisk språksenter i bygda Lakselvbukt/Moskaluokta. Språksenteret eies og drives av Tromsø kommune og ble offisielt åpnet i april 2004 for å verne om og revitalisere samisk språk og kultur lokalt og regionalt. Samisk språksenter vil sette i gang et omfattende og innholdsrikt prosjekt om innsamling, dokumentasjon og attraktiv formidling av immateriell kulturarv: samiske stedsnavn i Ullsfjord og Balsfjord. Stedsnavnmaterialet er registrert under feltarbeid i prosjektområdet og gransking av kilder skal danne grunnlag for ulike opplegg under følgende faste arrangementer: Kystens dag 9. juni 2009, Friluftslivets uke i september 2009, og Kulturminnedagen 2009.

Foto: Gro Agnethe Stokke

Kulturminneåret i Møre og Romsdal

Foto: Conelis Horn Evensen@Riksantikvaren

Brosundet i Ålesund.

Med Kulturminneåret 1997 friskt i minne har vi i Møre og Romsdal tatt positivt imot meldinga om at 2009 skal vere kulturminneår.

Vi ser mange muligheiter til å sette kulturminne på agendaen, få eit spesielt fokus på dette viktige området i samfunnet vårt i 2009 og gi kulturminnevernet eit løft som vil ha varig verknad.

Av Jens Peter Ringstad, fylkeskonservator, Møre og Romsdal

I tråd med fleire av dei vedtekne tiltaka i vår fylkesdelplan for kulturminnevern, har vi prioritert det vi

kallar ei kommunesatsing på kulturminnevern.

Tanken bak er å gje flest mogleg av innbyggjarane i alle kommunar gode kunnskapar om kulturminna i eigen kommune. Dersom dei får høve til å

come fram med si meining om kva som har verdi for dei og kva dei meiner bør takast vare på, så har politikarar og andre som tek viktige avgjerder i kommunen ein kunnskap om folkemeininga som dei må

(og vil) ta omsyn til. Kulturminna ligg i kommunane, og mange viktige avgjerder som vedkjem kulturminna blir fatta lokalt. Korleis kan vi få dette til å fungere betre enn i dag?

Kulturminneatlas

I Møre og Romsdal skal kvar kommune lage sitt kulturminneatlas. Målet med atlaset er å skaffe oversikt over verneverdige kulturminne i kommunen og formidle kva kulturminne innbyggjarane meiner skal takast vare på. Atlaset vil vere eit godt grunnlag for kommunen i arbeidet med planar og enkeltsaker som rører ved kulturminne. Essensen av kulturminneatlasen bør innarbeidast i kommuneplanen. Atlaset kan nyttast av skoleverket i undervisninga i lokalkunnskap og som grunnlag for prosjektarbeid. Også reiselivet vil ha stor nytte av eit kulturminneatlas – og alle innbyggjarane i kommunen som vil vise fram heimstaden sin til besøkande har ei god kjelde å ause av.

Innhald

Atlaset skal byggast opp med ein tekstdel og ein kartdel med referansar i mellom. Det vil også vere referansar mellom kulturminneatlasen og kulturminneløypene og Digitalt fortalt. Ein del av innhaldet er tilnærma obligatorisk, slik som alle kulturminne som er freda etter Lov om kulturminne, alle kyrkjer, museum, alle område som er regulert til spesialområde/bevaring og andre kulturminne i kommunen som er av nasjonal eller regional verdi.

Idédugnader

Ut over desse obligatoriske objekta, er innbyggjarane i kommunen inviterte til å vere med på å foreslå kva som skal ha plass i kulturminneatlasen. Møre og Romsdal fylke gjennomførte våren 2008 ein møteserie på 12 opne møter der frå to til fem kommunar var samla i kvart

møte, der kommuneadministrasjon, politikarar og lag og organisasjonar var spesielt inviterte. På møta var det orientert om Kulturminneåret 2009 generelt og om vår kommunesatsing spesielt. Mykje tid vart brukt på orientering om og inspirasjon til arbeidet med kulturminneatlas. Idédugnader blei gjennomført med oppstilling av idear på veggaviser som resultat (veggavisene er lagt ut på Kulturnett). Kommunane har fått ”kokebøker” om korleis dei kan lage kulturminneatlas (også på kulturnett).

Ansvarsperson for kulturminne

Det er viktig at kommuneadministrasjonane er i stand til å ta hand om desse kulturminnesakene – at nokon i kommuneadministrasjonen tek eit spesielt ansvar for kulturminna. Derfor har vi bedt om at kvar kommune peiker ut ein person i kommuneadministrasjonen som får oppgåva som kontaktperson i Kulturminneåret, men som i tillegg skal ha ei permanent rolle også ut over 2009 som ansvarsperson for kulturminnesaker i kommunen. Alle dei 36 kommunane i Møre og Romsdal har no peika ut ein slik ansvarsperson.

Kulturminnetiltak

Møre og Romsdal fylke har gått ut til kommunane og gitt tilbod om økonomisk bistand til spleiselag til minst eit kulturminnetiltak i kvar kommune i Kulturminneåret.

Beste kulturminnekommune

På slutten av 2009 skal Møre og Romsdal si beste kulturminnekommune kårast. På grunnlag av gitte kriterium skal ein jury kåre den kommunen i Møre og Romsdal som har vist best innsats og best resultat på denne fronten i Kulturminneåret 2009.

Økonomi

Til gjennomføring av tiltak i Kulturminneåret 2009 har Møre og Romsdal fylke sett av 1,6 mill. kr. Midlane skal nyttast til spleising med kommunane på utvalte prosjekt, gjennomføring av tiltak som omfattar fleire kommunar, tiltak vi sjølve har initiert og til administrasjon av arbeidet med kulturminneatlas, kulturminneløyper og Digitalt fortalt.

Mange kulturinteresserte møtte fram til informasjonsmøte om Kulturminneåret. Her frå eit møte med kommunane Halså, Surnadal og Rindal.

Foto: Jan Aakvik@Kulturnett Møre og Romsdal

Totalt 3,2 millioner til Kulturminneåret 2009 i Oppland

Politikere i Oppland fylkeskommune har bevilget kr 3,2 millioner til ulike satsinger i Kulturminneåret. Dette er en ambisiøs satsing vi kan være stolte av. Dels vil vi bruke Kulturminneåret til å sette i gang helhetlige varige satsinger og dels til oppfølging av det nasjonale temaet (Dagliglivets kulturminner).

Av Espen Finstad,
arkeolog/konservator,
Oppland fylkeskommune

Vi har lagt stor vekt på at tiltakene og prosjektene ikke skal være satsinger som mister sin energi etter at Kulturminneåret er over. Vi har særlig fokus på barn og unge, styrking av arbeid med formidling, skilting og skjøtsel, samt synliggjøring av kulturminner og kulturhistorie i mediene.

Kulturarv i Den kulturelle skolesekken

Den kulturelle skolesekken (DKS) er en viktig formidlingsarena for kulturarv overfor barn og unge. I Oppland fylkeskommune har vi så langt ikke hatt et sterkt faglig fokus på dette området. Kulturminneåret er en god anledning til å få på plass et mer faglig fundert arbeid med kulturarv i Den kulturelle skolesekken. Vi har valgt å satse på en 40 % stilling i 2 år.

Formidling, skilting og skjøtsel

Oppland er et stort reiselivsfylke hvor fremheving og tilrettelegging

av kulturminner er etterspurt. I Kulturminneåret vil vi gi denne satsingen et ekstra løft. Vi vil ha særlig fokus på tiltak som også styrker skolenes bruk av kulturminner.

Prosjekter

I Kulturminneåret har vi valgt å styrke noen prosjekter med stort formidlingspotensiale, bred forankring, Forskning- og utviklingsambisjoner (FoU), folkelig appell, samt stor interesse i mediene. Vi kan nevne prosjekter som *Kunst og byggeskikk*, *Arkeologiske funn ut av isen* og *Samiske kulturminner i Oppland*. Vi vil blant annet knytte prosjektene opp mot *Den kulturelle skolesekken*, *Digitalt fortalt* og *Kulturminneløypa*. Museene har en viktig rolle i å skape et folkelig engasjement og mangfold i Kulturminneåret. Museene i Oppland har derfor fått ekstra tilskudd på kr 300 000 til tiltak i Kulturminneåret. Her vil dagliglivets kulturminner være sterkt prioritert.

Digitalt fortalt og Kulturminneløypa

Oppland vil delta i de nasjonale prosjektene *Digitalt fortalt* og *Kulturminneløypa*. For oss i Oppland blir det avgjørende å få på plass en organisering og arbeidsdeling som er både realistisk og robust. Skal dette bli en suksess, må vi tenke langtidsperspektiv, og en rekke aktører må jobbe mot de samme målene i mange år fremover.

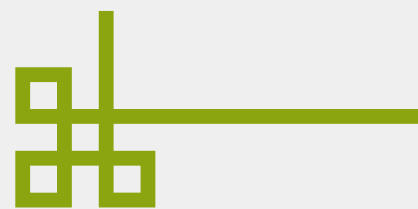
Arnstein Arneberg og Reidar Haslunds flotte oppmålingstegning fra 1903 av den freda gården Graffer i Lom.

Da de første bygningsfredningene ble vedtatt i 1923-24, ble om lag 1000 enkelthus freda på landsbasis. Nesten 1/3 av disse bygningene ligger i Oppland. Byggeskikken i Oppland står dermed i en særstilling som vi ønsker å markere i Kulturminneåret.

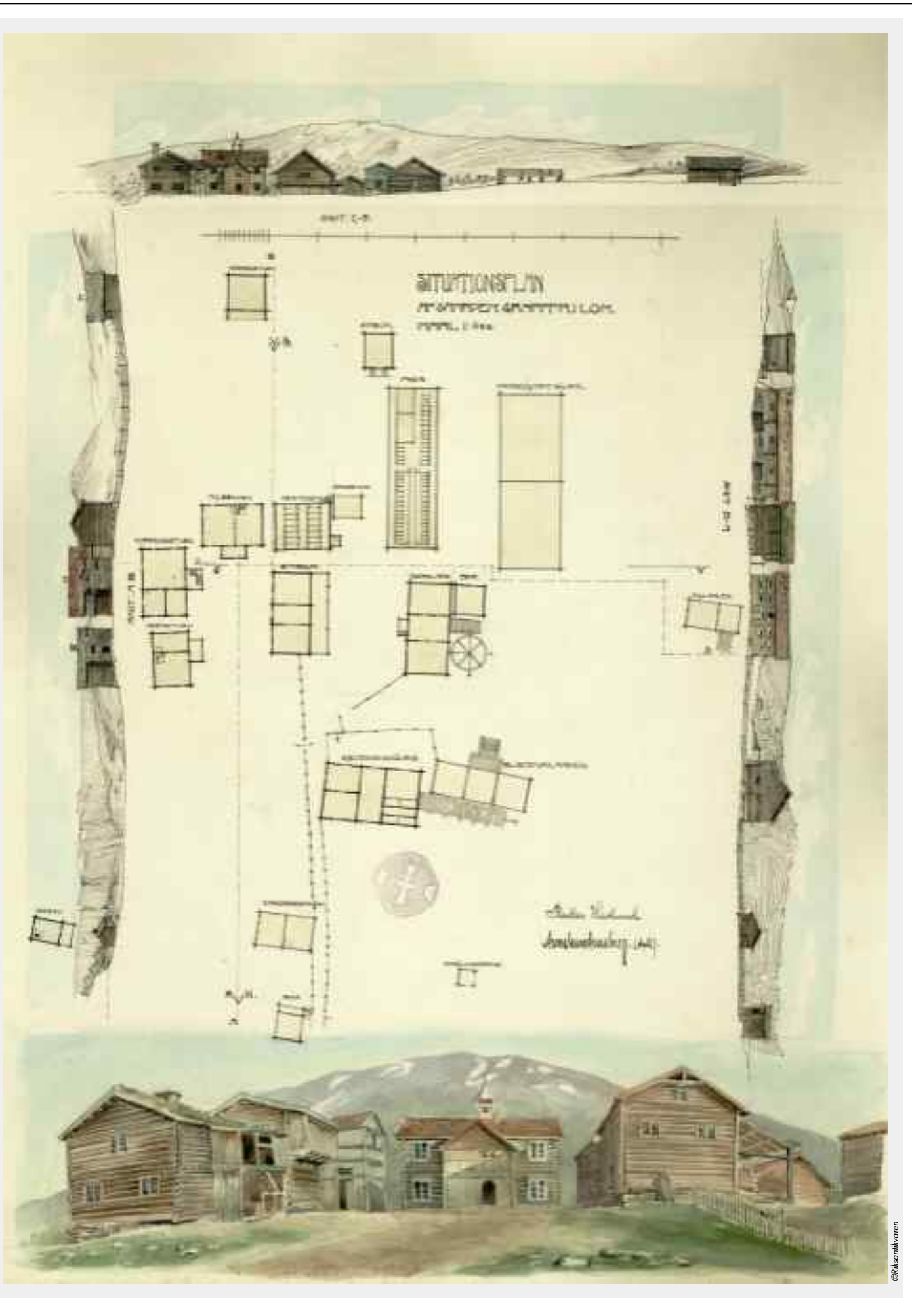
Elever ved Tegneskolen i Christiania (senere Statens håndverks- og kunstindustriskole, SHKS) lagde oppmålingstegninger av gårder i Gudbrandsdalen.

Tegningene fra årene rett før og etter 1900 er av høy kvalitet. Flere av elevene som tegnet dem ble senere toneangivende arkitekter i Norge. Ved siden av å være kulturminner, ble dermed byggeskikken i Oppland en viktig inspirasjonskilde til ny norsk arkitektur i årene etter unionsoppløsningen. På samme tid hentet også sentrale kunstnere sine motiver fra Oppland.

I Kulturminneåret planlegges en utstilling på Lillehammer kunstmuseum med Tegneskolens oppmålingstegninger. Videre ønsker vi å knytte et regionalt rettet formidlingsprosjekt til utstillingen for å øke bevisstheten om den viktige rollen kulturminnene i Oppland har spilt for nasjonal identitet i Norge.

KULTURMINNEÅRET 2009

©/kennikoren

Skilting og skjøtsel av kulturminner i Akershus fylke

Dokumentasjon og skjøtsel av arkeologiske kulturminner er et viktig område for kulturminneforvaltningen. Som bidrag til Kulturminneåret skal minst et kulturminne i hver kommune i Akershus skiltes innen utløpet av 2009.

Bjarne Gaut, arkeolog,
Akershus fylkeskommune

Akershus fylke har avsatt to heltidsstillinger til skilting og skjøtsel av kulturminner. I løpet av Kulturminneåret 2009 vil fylkeskommunen skilte minst ett arkeologisk kulturminne i hver kommune. Arbeidet omfatter også enkelte kulturminner fra nyere tid.

Nyregistreringer

Arbeidet har utspring i en eksisterende skilt- og skjøtelsesplan for Akershus fra 2002. Denne gir en oversikt over 2-3 kulturminner som skulle prioriteres i hver kommune i forbindelse med istandsetting, skilting, videre skjøtsel og tilsyn. Fylkeskommunen er i disse dager i gang med nyregistrering og tilstandsvurdering av kulturminnene og kulturmiljøet de ligger i. Hensikten er både å kontrollere og oppdatere gamle opplysninger og å dokumentere eventuelle endringer i kulturmiljø og bevaringsforhold.

En slik nyregistrering og gjennomgang av arkivmateriale ble foretatt sommeren 2008 for kulturlandskapet rundt *Raknehaugen* på Ullensaker. Dette førte til at en rekke nye kulturminner ble dokumentert og kartfestet og bidro til å bedre vår forståelse av kulturlandskapet og fornminnenes plass i dette. Denne kunnskapen utgjør i seg selv en viktig ressurs i forhold til formidling og forvaltning.

Skilt- og skjøtelsavtaler

På bakgrunn av registreringsarbeidet utarbeides det forslag til skilt. Både tekst og illustrasjoner er viktige redskap for å formidle en helhetlig forståelse av lokaliteten. Spesielt i områder uten synlige kulturminner, eller der bare deler av kulturminnene er bevart i dag, er det en utfordring å visualisere og levendegjøre det forhistoriske kulturlandskapet.

Samtidig er det viktig at fornminnene så langt det lar seg gjøre skal tilrettelegges og skiltes i tråd med Miljøverndepartementets og Riksantikvarens retningslinjer for universell utforming. Blant annet jobbes det med å utvikle skilt for synshemmede med blindeskrift og taktile kart. Noe av merkostnadene til dette dekkes ved tilskudd fra private sponsorer og fond.

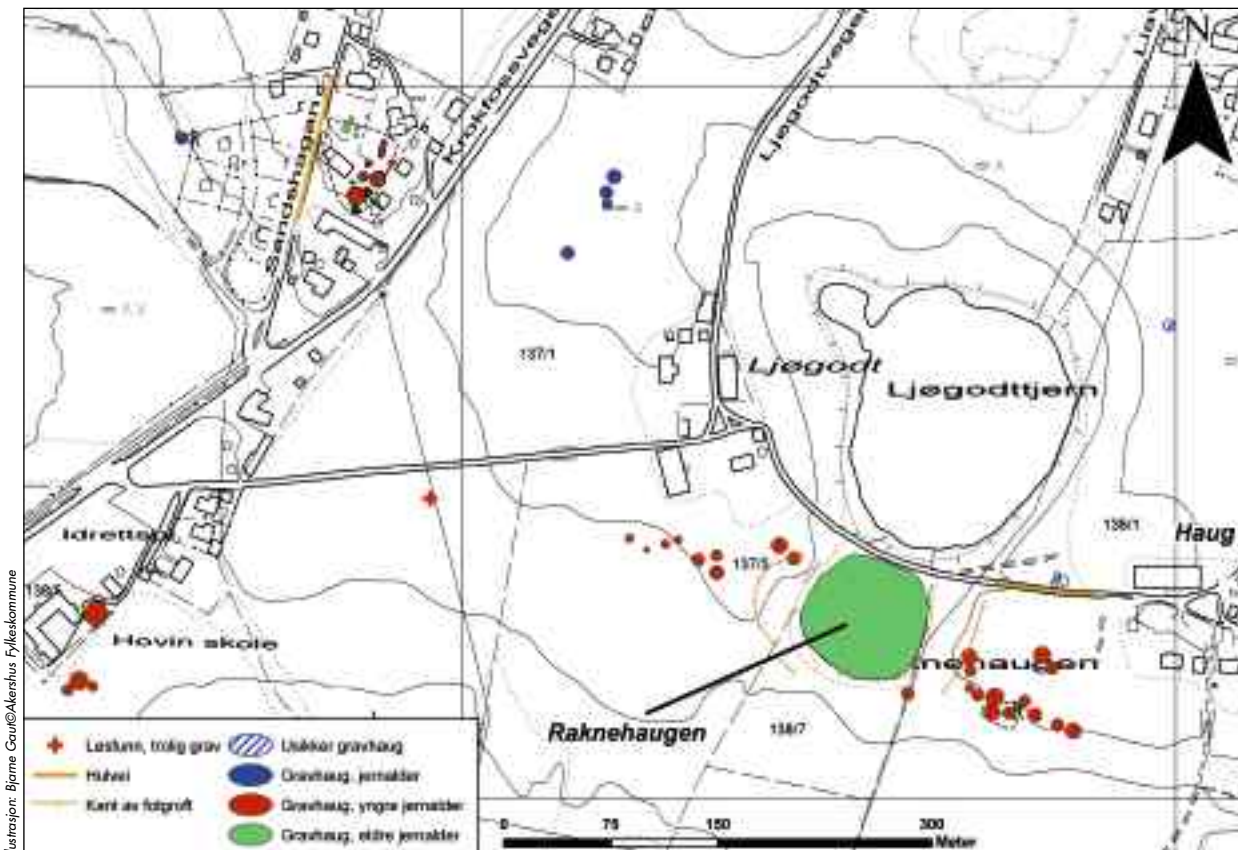
Tilrettelegging for funksjonshemmede krever dessuten gjennomtenkte løsninger for parkering og adkomst. I dette arbeidet er det viktig å finne løsninger som både går på kulturminnevernets og de private grunneiernes premisser, og at disse nedfelles i bindende skjøtelsavtaler.

Helleristningsfeltet på Dalbo i Bærum er et slikt satsingsområde. Her ønsker fylkeskommunen å leie grunnen som deler av helleristningene ligger på. I tillegg til å rydde vegetasjonen, vil man gjerde inn området og lage en skiltet rundløype som kanalisere trafikken vekk fra tunet på gården. På sikt håper man å bruke småfe til å holde vegetasjonen i sjakk. Dessuten ønsker fylkeskommunen å tilrettelegge deler av helleristningsfeltet for bruk av rullestol. De ulike tiltakene ten-

Helleristningsfeltet på Dalbo i Bærum er i dag overgrodd og trenger sårt en ansiktsløftning. Bak gjerdet skulle man ha kunnet se Lokalitet 5.

Foto: Ingunn Beyer-Hansen@Akershus Fylkeskommune

Illustrasjon: Bjarne Gau@Akershus Fylkeskommune

Ved Raknehaugen på Ullensaker har fylkeskommunen nyregistrert kulturminner som strekker seg fra yngre steinalder til middelalder. Kartet viser plasseringen av kjente gravhauger. De fleste av disse er i dag fjernet eller overløyd.

kes finansiert over fylkeskommunens budsjetter, i tillegg til midler fra Regionale miljøprogram (RMP) og Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL).

Lokale interessenter

Det er avgjørende at det utarbeides konkrete planer for langsiktig skjøtsel av lokaliteter som skal skiltes. I praksis er det umulig for fylkeskommunen å følge opp alle lokalitetene i detalj. Fylkeskommunen er derfor avhengige av lokale samarbeidspartnere i kommuner, grunneiere, historielag eller skoler. En mulighet er å yte mindre tilskudd til historielag for årlig vedlikehold. Man kan ellers rette seg mot skolen gjennom ordninger som *Den kulturelle skolesekken* eller *Adopter et kulturminne*. I Ski har for eksempel skoleelever vært engasjert i å rydde gravfelt. Andre skoleklasser har vært brukt til dokumentasjon av helleristninger og skålgropfelt.

Fylkeskommunen håper arbeidet med skilting og skjøtsel vil stimu-

lere til lokalt engasjement og oppmerksomhet rundt kulturminnene. Erfaringsmessig vil dette også medføre bedre vern av kulturarven for framtiden!

Les mer

Du kan lese mer om utvalgte kulturminner i Akershus og om arbeidet med skilting og skjøtsel på www.akershus.no og www.akershus.kulturnett.no

Kalkovnen i Sandbukta på Brønnøya, konstruert i 1874, er et vitne om den omfattende kalkproduksjonen som har pågått i Asker og Bærum siden middelalderen. Ovnene er et eksempel på et nyere tids kulturminne som Akershus fylkeskommune ønsker å skilte for allmennheten.

Foto: Frode Flislog@Akershus Fylkeskommune

Fortidsminneforeningen i Kulturminneåret

Fortidsminneforeningen består av 21 lokalavdelinger og Kulturminneåret blir markert på forskjellig vis over hele landet.

Av Silja Selfors, redaktør, Fortidsminneforeningen

Gjennom små og store prosjekter ønsker vi å få flere med i organisasjonens arbeid, og bli flinkere til å utløse kreativitet og engasjement hos våre medlemmer. Foreningen vil også satse på å utvikle egen organisasjon gjennom å bedre medlemstilbudet og aktivt verve flere medlemmer. Samtidig ser vi at vi er mange som har "felles sak" i kulturminnevernet. Det å styrke båndene til foreninger som arbeider innen samme felt som oss, blir en viktig målsetting for Fortidsminneforeningen.

Den trønderske avdeling av Fortidsminneforeningen er i dialog med NRK Trøndelag om en programserie (for radio og/eller TV) hvor kulturminner fra begge trøndelagsfylkene presenteres. Planleggingen er på et tidlig stadium, men målet er en månedlig programserie hvor mer ukjente kulturminner fra regionen presenteres – kulturminner som representerer ulike perioder og ulike sider ved dagliglivet. I Buskerud avdeling arbeider man med et tilsvarende prosjekt.

Flere avdelinger sysler med planer om å lage kulturminneløyper. Fortidsminneforeningen har 40 eieendommer, og noen av disse vil brukes som utgangspunkt for løyper. Avdelingen i Nord-Trøndelag planlegger en kulturminneløype knyttet til skipsfarten på Trondheimsfjorden og skipsanløp.

Andre avdelinger vil bruke Kulturminneåret til å få realisert prosjekter de har arbeidet lenge med. Det gjelder for eksempel Vest-Agder

avdeling, som lenge har ønsket å få satt i stand Harkmark sag og mølle i Mandal kommune. Avdelingen ønsker at møllen settes i stand for fremvisning til skoleelever og andre interesserte.

I Oslo vil det blant annet arrangeres et bakerovnsseminar – et samarbeid mellom Fortidsminneforeningen, Else "Sprossa" Rønnevig og Bogstad Gård.

Fortidsminneforeningen eier og tar vare på åtte av landets stavkirker, og Kulturminneåret skal markeres også her. Rikskonsertene har tatt initiativ til en stavkirketurné og vil samarbei-

de med foreningen om noen av konsertene.

I Kulturminneåret 1997 var det Kulturminnestafetten som var det store prosjektet. Omtrent alle kommuner i landet valgte ut ett enkelt kulturminne. Men hvordan står det til med disse kulturminnene i dag? Fortidsminneforeningen vil nå oppsøke noen av kulturminnene som ble valgt ut i 1997, for å undersøke hvordan disse har det i dag.

Flere avdelinger er godt i gang med planleggingen, og etter hvert som vi nærmer oss Kulturminneåret kommer flere planer på plass. Vi gleder oss!

Bakerovnen er et kulturminne fra dagliglivet. Fortidsminneforeningen arrangerer bakerovnsseminar i Kulturminneåret.

Foto: Fortidsminneforeningen

Å spille stavkirker – Rikskonsertenes stavkirketurné

Musikerne Elisabeth Vatn, Harald Skullerud og Anders Røine reiser på turné med Rikskonsertene i Kulturminneåret 2009 for å utforske stavkirkene som konsertarenaer.

Av Informasjonsavdelingen,
Rikskonsertene

Middelalder og tre, hedenskap og kristendom, – møtet med de norske stavkirkene vekker et vell av assosiasjoner. De bringer med seg atmosfæren av et Norge og et norsk kulturliv som eksisterte for 8-9 århundrer siden. Hver av stavkirkene, med hver sin historie, sine fortellinger og legender, myter og overtro, vokter vår felles historie. Stavkirkene bærer i seg lydene av århundrer med allmuesang, kirkeklokker, tekststeder, salmer, personlige skriblerier, dedi-

Foto: Hans Olav Stegane/Rikskonsertene

En stavkirke kan være en stemningsfull arena. Her fra Heddal Stavekirke.

kasjoner, knakende gulyplanker og summende kirkelyd. Søyleganger og utskårne drager, utsmykninger, veggmalerier og altertavler skaper musikk av historien.

Utradisjonelle konsertscener

Dette er utgangspunktet når Elisabeth Vatn, Harald Skullerud og Anders Røine gjør stavkirkene til

konsertarena i Kulturminneåret. Trioen sine instrumenter ligger på mange måter tett opp til den besetning man vet eksisterte i middelalderen, med sekkepiper, klarinetter, trommer og strengeinstrumenter, med munnharper, langeleik og pumpeorgel. De tre musikerne er spesielt kjente for å utforske bruken av nettopp disse instrumentene og for å ta i bruk utradisjonelle konsertscener, og slik skape lekende og nye lydlandskap.

En unik opplevelse

Konsertene blir ikke bare til rundt ideen om stavkirker. Før trioen skal ut på turné, har de et år foran seg med befaring av stavkirker, dykk i lokalhistorie og søk i musikkhistoriske kilder. Lokale tradisjoner trekkes inn på hvert konsertsted, og utøvere med tilknytning til de ulike områdene inviteres inn i produksjonen. Slik blir konserten formet etter stedet, atmosfæren og deltakerne, og slik blir hver konsert en unik opplevelse.

I dag er det 28 gjenværende stavkirker i landet. I Kulturminneåret skal mange av disse brukes som konsertarenaer. Rikskonsertenes stavkirketurné vil gå gjennom Norges dalfører sommeren 2009, blant annet til Sogn, Gudbrandsdalen, Telemark, Numedal og Valdres.

Følg med på www.rikskonsertene.no

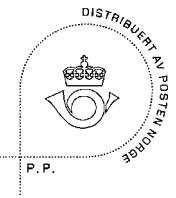
“Slangen i Paradiset”, detalj fra Ål stavkirke i Hallingdal, 13. århundre.

Foto: Erik Irgens Johansen ©Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo

B

NORGE

RETURADRESSE:
Riksantikvaren
Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo

TILGJENGELIGHET TIL KULTURMINNER -TRE VINNERE AV RIKSANTIKVARENS FOTOKONKURRANSE

Vinnerbildene viser eksempler på tekniske og designmessige problemstillinger som må løses når kulturminner gjøres tilgjengelige. Fotokonkurransen ble arrangert av arbeidsgruppa for universell utforming hos Riksantikvaren, og seierherrenes bilder ble stilt ut på Landssamlingen i Oslo i høst.

BRONSEAVSTØPNINGER AV RIKSREGALIENE
I EDINBURGH
FOTOGRAF: JAN LINDH

EJER RAVNEHØJ
PÅ DANMARKS HØYESTE OMRÅDE
FOTOGRAF: ROGER PIHL

MATSUYAMA CASTLE I JAPAN
FOTOGRAF: CORNELIS HORN EVENSEN

Les juryens uttalelse på www.riksantikvaren.no/universellutforming